

MORFOLÓGIA PRÍBEHU AMOR A PSYCHÉ
Balejová Veronika

(Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, vedecká sekcia)
školiťel': Mgr. Nikola Danišová, PhD.

Abstrakt

V predloženej práci sa na základe komparačnej interpretácie a analýzy pokúsime správne zaradiť príbeh Amor a Psyché od rímskeho spisovateľa a rečníka Apuleia z 2. stor. n. l. do indexu Aarne–Thompson–Utherovho medzinárodného katalógu rozprávkových typov.

Kľúčové slová

Amor a Psyché – komparácia – morfológia

ÚVOD

So zvoleným grécko-rímskym mýtom som sa po prvýkrát stretla v sochárskom umení Antonia Canovu, konkrétne pri jeho soche Amor a Psyché, ktorá ma zaujala vyobrazením subtílnej ale zároveň expresívnej erotickej lásky. Tento ľubostný príbeh sa ma dotýka predovšetkým svojim metaforickým uchopením ľubostného vzťahu, ukazuje nie len šťastné spolužitie partnerov, ale aj často náročnú cestu, ktorá k takémuto idylickému partnerstvu vedie. Prijala som teda možnosť tento mýtus spracovať ako seminárnu prácu na hodine Dejín umeleckých štýlov. Dôkladnejšou interpretáciou mýtu Amora a Psyché som podrobne rozanalyzovala jeho motívy a zistila som, že vykazuje spoločné znaky s ne-antickými ľudovými príbehmi, najmä rozprávkami.

Predložená práca sa preto zameriava na grécko-rímsky príbeh o Amorovi a Psyché a jeho morfológický rozbor. V krátkosti sa v nej venujem rímskemu básnikovi Apuleiovi, ktorý autorsky prerozprával pôvodný grécky mýtus o Erotovi a Psyché a uverejnil ho ako významnú časť svojho iniciačného románu *Premeny alebo Zlatý osol*. Mýtus zobrazuje ľubostný vzťah krásnej Psyché a boha lásky Amora, ktorý prechádza mnohými skúškami na ceste k pravej múdrosti a poznaniu. Obaja musia prejsť istou duševnou zmenou, poučiť sa zo svojich chýb a prekonať veľa prekážok na ceste k šťastnému manželstvu. Po stručnom priblížení deja bližšie rozanalyzujeme motívy diela, symboliku mien hlavných postáv aj motivácie ich konania.

Cieľom práce je správne zaradiť tento mýtus podľa Aarne–Thompson–Utherovho medzinárodného katalógu rozprávkových typov (skrátene ATU) a následne využiť komparatívny postup práce, t. j. porovnať zvolený (východiskový) príbeh s inými sujetmi – konkrétne ide o slovenskú rozprávku *Hadogašpar* a ruskú rozprávku *Finist, jasný sokol*, ktoré spadajú pod rovnaký rozprávkový typ. Náš výskum je zameraný interdisciplinárne, pretože sa pohybujeme na poli niekoľkých vedných disciplín, ťažiskovo ide o literárnu teóriu a estetiku, ale aj o folkloristiku a hlbinnú psychológiu.

Na základe interpretácie a komparačnej analýzy sa pokúsime odhaliť morfológiu sujetu *Amor a Psyché* a popísať jeho invariantné aj variabilné znaky v súvislosti s ATU rozprávkovým typom.

Amor a Psyché: mytologický fragment v rímskom románe

Autorom príbehu *Amor a Psyché* tak, ako ho poznáme dnes, je rímsky spisovateľ, rečník a filozof Apuleius, nazývaný aj Lucius Apuleius alebo Apuleius z Madeiry. Po smrti otca zdedil značné imanie, čo mu umožnilo dostať sa k najlepšiemu vzdelaniu a do najlepších škôl. Najprv sa vzdelával v Kartágu a neskôr v Aténach, kde sa venoval hlavne filozofii a literatúre. Práve literatúru neskôr vyučoval v Kartágu, a to v latinčine aj gréčtine. Počas svojho pobytu v Grécku veľa cestoval a prešiel aj cez more do Hierapolisu. S týmto faktom súvisí aj grécky pôvod príbehu Amor a Psyché. Apuleius bol v tomto období silne inšpirovaný pôvodnými gréckymi mýtmi a motívmi, ktoré zakomponoval do svojho najznámejšieho a pravdepodobne aj najvýznamnejšieho diela *Metamorphoses (Premeny)* (toto pomenovanie nachádzame v manuskriptoch) alebo *Asinus aureus (Zlatý osol)*, ako ho neskôr nazval Sv. Augustín z Hippa. Z tohto obdobia sa nám však zachovalo aj dielo od istého Lukiana, s príbuzným názvom *Lucius čiže somár*. Nevieme však s určitosťou determinovať ani Lukianove autorstvo ani pôvod jeho diela, preto je najpravdepodobnejším vysvetlením to, že Lukianovo aj Apuleinovo dielo vznikli podľa rovnakej predlohy, t. j. na základe podobnej tematiky. Nie je isté ani to, kedy Apuleiov román *Premeny čiže Zlatý osol* vznikol. Historici sa však podľa štýlu písania domnievajú, že to bolo v neskorších rokoch jeho života, práve kvôli vyspelosti vyjadrovania. Isté však je, že ide o jediný iniciačný a jediný celkom zachovaný rímsky román.

Ústrednou a rámcujúcou postavou príbehu je zvedavý mladík Lucius, ktorý cestuje po Tesálii. Na svojich cestách spoznáva ženu, ktorá ovláda mágiu a pomocou čarovnej masti sa dokáže premeniť na sovu. Lucius sám zatúži po podobných schopnostiach, preto sa usiluje jej škatuľky s čarovnými masťami získať. Nastáva však zámena škatuliek a Lucius sa mení na somára. Jediná možnosť, ako túto premenu zvrátiť, je zjesť ruže, čo sa však zdá nemožné a kým ich Lucius získa, prechádza mnohým utrpením a napokon aj duševným prerodom. Počas tejto púte si v podobe somára vypočuje príbeh o Amorovi a Psyché v dúpätí zbojníkov, kam je nasilu odvedený ako korisť spolu s nákladom, ktorý ťahal na voze, starenkou a jej mladou chovanicou. Tú zbojníci nútia vydať sa za jedného z nich a starena jej ako poučenie rozpráva príbeh o Psyché a jej tajomnom milencovi Amorovi, ktorého najprv považovala za netvora, no po odhalení jeho pravej identity zistila, že ide o pôvabného boha lásky. Lucius zažíva ešte mnoho ďalších útrpných a ponižujúcich, ale za to poučných situácií, až sa mu na konci románu podarí zjesť ruže a zmení sa späť na človeka.

Aktuálnosť spomínaného románu a príčina Luciusovho utrpenia, ale aj poučenia, spočíva v tom, že tak ako v príbehu, aj dnes ľudia nie vždy hovoria to, čo si skutočne myslia. Pred somárom je však každý otvorený, neberú ho za dôležitého, čím sa dostáva do rôznych situácií.

Nachádzame tu aj výrazové kvality rozprávkovosti či fantastickosti, ale aj autobiografické prvky, hlavne motív cestovania po krajine.

Obsah príbehu Amor a Psyché

Príbeh sa začína predstavením troch sestier, z ktorých najkrajšia je tretia, najmladšia – Psyché. Apuleius jej krásu vo svojom diele opisuje ako: „...ale krása najmladšej dievčiny bola taká nezvyčajná, taká vynikajúca, že ľudský jazyk nemá dosť slov, aby ju vyjadril, a nie to ešte dostatočne vychválil!“ (Aupleius, preložila: Bučáková V., 1962, s. 77). Psyché bola taká krásna, že ju ľudia porovnávali s bohyňou krásy – Venušou (gr. Afrodita) a často ju aj nad ňu povyšovali do takej miery, že božskú Venušu prestali uctievať. Všetky pocty a obedy prinášali Psyché. To Venušu veľmi rozhnevalo a prisľúbila Psyché trest.

Zavolá svojho syna – Amora, ktorý je opísaný ako roztopašný, nepodarený a podpichovačný. Prikáže mu, aby zariadil, že sa Psyché zamiluje do „...muža posledného z posledných, ktorého Osud odsúdil iba na stratu cti aj otcovského majetku a zdravia, do muža na toľko úbohého, aby na celom svete nenašiel druhá svojej biedy!“ (Aupleius, preložila: Bučáková V., 1962, s. 79). Pod vplyvom veštby dá kráľ svoju najmladšiu dcéru postaviť na bralo vysokej hory, kde má Psyché počkať na svojho ženícha – obrovského strašného jaštera. Z vrcholku brala ju však odnesie Zefir, boh vetra, a zloží ju pri prekrásnom paláci, ktorý je taký nádherný, že ho autor nazýva nebeským.

V noci, za tmy, prichádza jej manžel, ktorý neodhalí svoju identitu a pripravuje Psyché o panenstvo. Dievčinu navštívia zákerné, žiarlivé sestry, ktoré navádzajú Psyché, aby svojho muža zabila, pretože je to určite obrovský netvor. Tá si nachystá nôž aj olejovú lampu, pripravená svojho muža v spánku zabiť. Keď si však na záhadného manžela posvieti, zistí, že ide o Amora. Keď si Psyché uvedomí, akú strašnú vec chcela vykonať, snaží sa spáchať samovraždu. Nôž jej však vypadne z rúk. V svite lampy si prezerá krásneho Amora a jeho tulec so šípami. Jeden z nich ju poraní do prsta, čím sa zamiluje do Amora veľkou láskou.

Kvapka horúceho oleja z lamy kvapne na boha lásky a prebudí ho. Amor je z konania Psyché veľmi sklamaný, vyčíta jej, že počúvla svoje sestry. Prezradí jej, čo od neho žiadala Venuša a ako nepočúvol jej rozkaz a sám si Psyché zvolil za manželku: „Ved' ja som, ty celkom ľahkoverná Psyché, vôbec nedbal na príkazy svojej matky Venuše, ... a ja, onen preslávený lukostrelec, sám som sa prebodol vlastnou zbraňou a teba som spravil svoju ženou, aby som sa ti zdal byť dravou zverou a aby si zbraňou chcela odŕať moju hlavu, čo nosí tieto oči, ktoré ťa tak ľúbia! ... A teba potrescem iba svojim útekom.“ (Aupleius, preložila: Bučáková V., 1962, s. 95). Dievčinu potom potrestá svojim náhlým odchodom a zapudí ju.

Rozhnevaná Venuša s pomocou boha Merkúra vypátra Psyché a zadá jej prvú úlohu - prebrať semienka rôznych obilnín ako trest. S tým jej však pomôžu dobré mravce. Ráno Psyché dostáva druhú úlohu – doniesť vlnu zlatých oviec. Opäť si chce zobrať život, od čoho ju odradí zelená šachorina. Zároveň psyché poradí, aby podvečer pozbierala vlnu, ktorá sa zachytila na kríkoch. Venuša však tvrdí, že Psyché vlnu dostala podvodom a dáva jej tretiu úlohu – priniesť krčah vody z rieky Styx, ktorá pramení na vrchole nebezpečnej, strmej hory a ústi do záhrobia. Pri plnení tejto úlohy pomáha dievčaťu najvyšší boh Jupiter (gr. Zeus), ktorý pošle obrovského orla, aby naplnil jej krčah vodou.

Venuši sa však opäť nepozdáva splnenie tejto úlohy, a tak posielala Psyché do podsvetia, aby priniesla zázračnú masť od Prosepíny (gr. Persefona). Psyché sa znova pokúsi o samovraždu, tentoraz skokom z vysokej veže. Veža jej však dá presné inštrukcie, ako sa bezpečne dostať do podsvetia a potom späť na denné svetlo. Zdôrazní, aby sa Psyché nepozrela do krabičky, ktorú jej dá Proserpína. Psyché presne počúvala všetky rady, ktoré jej veža dala, až na tú poslednú. Po tom, čo vyšla z podsvetia, zvedavo nazrela do krabičky, tá však skrývala podsvetský-smrtonosný spánok, ktorému dievča podľahne: „*No nebolo tam ničoho, ani žiaden pôvab, iba podsvetský spánok, naozaj za Styxu; ihneď sa predral spod veka a zmocnil sa jej; po všetkých údoch sa jej rozlieva hustá hmla tvrdého sna a ovládne ju, ako tak v tej chvíli spadla na tom istom chodníčku. Ležala tam nehybná, celkom ako spiaca mŕtvola.*“ (Aupleius, preložila: Bučáková V., 1962, s. 110-111)

Amor, ktorý sa už zotavil z ťažkej rany sklamaní, sa vytratí z matkinho paláca a nájde Psyché nehybne ležať v tráve. Zotrie zo svojej ženy spánok, skryje ho do krabičky a jemne Psyché preberie. Vyčíta jej zvedavosť, ktorá ju už druhý krát priviedla do záhuby a posielala ju s krabičkou za svojou matkou.

Jupiter zvolá všetkých bohov a Amora s Psyché oficiálne zosobáši. Aby však splnil Venušine podmienky, sobáš vyrovná tým, že Psyché povýši na nesmrteľnú. Všetci sa potom zúčastnia veľkej hostiny a neskôr Psyché porodí dievčatko, ktoré dostalo meno Rozkoš.

Symbolická a psychologická rovina príbehu

Symbolika sa objavuje v menách a správaní hlavných postáv. *Psyché* je slovo z gréčtiny a prekladáme ho ako „duša“ alebo „dych života“. V mýte je opísaná ako dievčina nezvyčajnej krásy, pokorná a dobrosrdečná. Je však aj dôverčivá a veľmi zvedavá, čo jej hneď dvakrát priniesie veľké ťažkosti. Psyché sa stala symbolom ľudskej duše, ktorá je pomocou utrpenia očistená a tak pripravená na to, aby pocítila pravé šťastie. Je ukážkou čistej dievčenskej duše a

naivity. Po tom, ako je jej darovaná nesmrteľnosť sa stáva prvou bohyňou, ktorá bola narodená ako človek. Meno Psyché je konzistentne nemenné vo všetkých verziách tohto príbehu.

Naopak *Amor* sa objavuje pod inými menami, konkrétne *Amor* alebo zriedkavejšie *Eros*. Všetky majú podobný základný význam. *Amor* pochádza z latinčiny a presnejšie sa prekladá ako „telesná túžba“, objavujeme ho skôr v poézii a literatúre. *Amor* je boh rímskej mytológie, ktorého meno pochádza tiež z latinčiny, ale symbolizuje skôr „čistú lásku“ ako sexuálnu túžbu. *Eros* je ich grécky ekvivalent symbolizujúci „telesnú lásku“. Podľa rímskej mytológie je *Amor* synom Merkúra, okrídleného posla bohov a Venuše, bohyne krásy a lásky. V Apuleiovom príbehu je opísaný ako „...na zlatej hlave utešené vlasy voňajúce ambróziou, po šiji bielej sťa mlieko a po červených lícach rozbiehajú sa kotúče vlasov pôvabne spútaných ... na pleciah okrídleného boha sa v mihotavej okrase belostne ligoce orosené perie ...ostatné telo je celkom hladké a chvejúce sa.“ (Aupleius, preložila: Bučáková V., 1962, s.94), zatiaľ čo v mytológii je opisovaný ako zlomyseľný a roztopašný, ale i napriek tomu je všeobecne uznávaný ako prospešný a obľúbený. Jeho úlohou je pomocou čarovného luku a šípor spájať ľudí i bohov v ľúbostných zväzkoch. Často je však inštruovaný svojou matkou Venušou, bohyňou lásky, krásy a túžby, ktorá ho zneužíva na vysporiadanie vlastných konfliktov podobne, ako je to aj v Apuleiovej verzii.

Amor a *Psyché* sa spoločne stávajú symbolom čistej, obetavej, ale aj erotickej/fyzickej lásky, ktorá je sprevádzaná rôznymi príkormi a prekážkami. Okrem tých externých prekážok (úlohy Venuše) sa tu pritom majú na mysli aj tie interné, napríklad zvedavosť *Psyché* a *Amorovo* tajnostkárstvo. Dovedna zobrazujú lásku s prekážkami, ktoré dokázali obaja prekonať a poznanie, ktoré je podmienené utrpením. Symbolizujú tak šťastné manželstvo, založené na psychickom aj fyzickom poznaní.

Mohli by sme povedať, že príbeh *Amora* a *Psyché* sa dotýka niekoľkých tém alebo oblastí, ktoré symbolicky zobrazuje.

Prvou tematikou je premena duše pomocou lásky. Ide o akúsi duševnú cestu, ktorou musí *Psyché* prejsť, aby dosiahla skutočné šťastie. Pomáha jej pri tom láska k *Amorovi*, aj keď pri nej nie je fyzicky prítomný. Autor sa tu pravdepodobne snaží poukázať na moc, ktorú nám láska dáva – milujúci človek je motivovaný a inšpirovaný, pre svoju lásku je ochotný prekonať akékoľvek prekážky. *Psyché* je počas príbehu niekoľkokrát pokorená, a to nie len Venušou, ale aj samotným *Amorom*, ktorý trestá jej zvedavosť svojim odchodom. Istou formou pokory je aj to, že *Psyché* odmietajú pri plnení úloh pomôcť rôzni bohovia. *Psychina* zvedavosť je potrestaná aj druhýkrát, a to smrtonosným spánkom, keď otvorí krabičku od *Proserpíny*. V tejto fatálnej chvíli jej však pomáha *Amor*. Aj on prechádza istou duševnou premenou. Na začiatku

príbehu svoj vzťah a city k Psyché tají, a väčšinu príbehu je pasívny. Nezapája sa do Venušíných úloh, ani nijako Psyché nepomáha. Na konci sa však aktívne snaží svoje manželstvo s Psyché udržať a prosí o pomoc svojho otca Jupitera. Tiež sa postupne zbavuje nezdravej kontroly svojej matky, stáva sa nezávislým a rozmýšľa „sám za seba“. Obaja – Psyché aj Amor - sú potom odmenení uznaním medzi bohmi, oficiálnym sobášom a Psyché je povýšená sa nesmrteľnú bohyňu. Dôležité je poznamenať, že Apuleius písal o Amorovi a Psyché objektívne, postavy nie sú idealizované, ale ani prehnane kritizované. Zobrazuje ich kladné, aj záporné vlastnosti.

Druhou problematikou je zložitost' partnerských vzťahov a náročnosť zlúčenia fyzickej a psychickej stránky manželstva (resp. partnerstva všeobecne). Obe postavy vstupujú do neznámeho vzťahu, bez akéhokoľvek predchádzajúceho poznania. Psyché je prezentovaná ako veľmi mladá, neskúsená dievčina, ktorá je prisľúbená veľkému netvorovi. Ten by mohol symbolizovať strach z neznámeho, zo straty panenstva, ktoré často symbolizuje nevinnosť a dievčenskosť. Symboliku straty panenstva vidí americký psychoanalytik rakúskeho pôvodu Bruno Bettelheim v pohrebnom sprievode, ktorý Psyché sprevádza na bralo: „*Pohřební průvod, který vede Psýché na místo určení, naznačuje smrt jejího panenství, což bývá nesnadno přijímaná ztráta. Snadnost, s jakou se nechá Psýché přesvědčit, aby zabila Eróta, s nímž sexuálně žije, svědčí o silných záporných pocitech, které mladá dívka může chovat vůči tomu, kdo ji připravil o panenství.*“ (Bettelheim, 2017, s.287)

Spočiatku je Psyché spokojná, žije v prepychu a s neznámym manželom sa stretáva len v noci na lôžku. Po čase sa však cíti osamelo a nedokáže prijať len sexuálnu, fyzickú stránku ich spolužitia. Ovplyvnená závistlivosťou sestrami i svojim strachom poruší sľub, ktorý Amorovi dala a odhalí jeho pravú identitu. Jej konanie je však potrestané tým, že celkom stratí pozornosť svojho manžela a neprichádza len o kontakt fyzický, ale aj duševný. Fyzickú a duševnú stránku láskavého vzťahu nemožno zlúčiť násilím – ide o cieľavedomý, dlhodobý proces, ktorého sa musia zúčastniť obaja partneri a spoločne vzťah budovať. Žena, Psyché, musí prekonať svoj strach zo sexuality, neuspokojiť sa s tým, aby bola len objektom túžby. Naopak muž, Amor, musí pochopiť ženinu túžbu po intímnom duševnom súznení, po láske za hranicou fyzickosti. Toto vzájomné pochopenie a spolupráca potom vedie k šťastnému spolužitiu. Vzťah Amora (lásky) a Psyché (duše) teda symbolizuje akýsi súlad, ktorý je však náročné dosiahnuť. Bettelheim ho opisuje takto: „*Neuvěřitelné útrapy, které musí (Psýché) snášet, vypovídají o těžkostech, s nimiž se člověk setká, mají-li jeho nejvyšší duševní vlastnosti (Psýché) ladit se sexualitou (Eros).*“ (Bettelheim, 2017, s. 288)

Tretou problematikou, ktorú Apuleius zobrazuje, je náročnosť dosiahnutia skutočného poznania. Psyché je mladá, neskúsená dievčina, ktorá prežila svoj doterajší život v blahobyte: mala veľký počet obdivovateľov, ktorí ju zasypávali darmi a urodzený, šľachtický pôvod. Aj po tom, ako ju Amor ukryje vo svojom sídle, je vyhovené všetkým jej požiadavkám. Jediná vec, ktorá pre ňu ostáva nedosiahnuteľná, je skutočná identita jej manžela, ktorý ju zároveň prorocky varuje pred návštevou zlomyseľných sestier. Nepoučiteľná a naivná Psyché nedbá na Amorove varovanie. Psyché si tak vynucuje poznanie, ktoré jej bolo odopreté a ktoré jej v istom životnom momente neprináleží. Za všetko ju však postihne krutý trest: útrpné skúšky a najmä zapudenie milovaným mužom. Apuleius tu ilustruje, že na dosiahnutie istých vedomostí, hlavne životných právd, musí človek dozrieť, resp. byť na ne pripravený a nemôžeme všetko objavovať naraz. Niektoré javy a skúsenostná múdrosť sa dajú naučiť len postupným poznávaním, skúšaním, prípadne pomocou utrpenia, ktoré človeka „zocelí“. Skutočná múdrosť tak neprichádza cez pohodlie, cez „mäkký“, príliš dobrý život a nedosahuje sa ani cez nenáležitú a bezhlavú zvedavosť. Naopak, cesta k múdrosti je vedená skúsenosťou, a utrpením, ktoré človeka duševne posúva za jeho vlastné hranice a pomáha mu duševne rásť. Aj sám Amor predchádza istou cestou poznania: prestáva slepo počúvať matku, vzpiera sa jej príkazom a robí vlastné rozhodnutia. Jeho vzdor voči matkinmu príkazu je napokon jeden z hlavných spúšťačov konfliktu v deji (Psyché si vyberie za svoju družku namiesto toho, aby splnil Venušin príkaz a určil jej bezútešný osud). Na konci príbehu obidve postavy dosahujú určitý duševný posun a skutočnú múdrosť, sú teda pripravení vstúpiť do manželského zväzku.

Klasifikácia príbehu Amor a Psyché podľa ATU katalógu

Ako sme spomínali vyššie, Apuleius sa pri písaní príbehu Amor a Psyché (tiež Kupid a Psyché) inšpiroval známym a v tom čase veľmi obľúbeným starogréckym mýtom. Slovo „mýtus“ je odvodené z gréckeho slova „mythos“, ktoré znamená príbeh. Nesie však aj isté podobnosti s klasickými rozprávkami, ktoré poznáme dnes. Objavujú sa tu aj čarovné predmety (napríklad skrinka či zámok v oblakoch) a personifikované objekty (napríklad veža a šachorina, ktoré prehovárajú k Psyché), motív troch zdanlivo nespĺniteľných úloh, motív netvora ohrozujúceho pannu či motív hrdinkiných starších a závistlivých sestier.

V Apuleiovej verzii príbehu Amor a Psyché nachádzame tieto invariantné sujetové epizódy:

1. Predstavenie základných charakterov postáv (expozícia);
2. Psyché je na základe veštby prikovaná ku skale;
3. Amor, bez odhalenia svojej pravej identity, unáša Psyché do svojho prepychového paláca v oblakoch;

4. Psyché dáva Amorovi sľub, že sa naňho nikdy nepozrie;
5. Psyché navštevujú zákerné sestry, ktoré ju presvedčia, aby svojho muža zabila;
6. Psyché Amora zradí a zisťuje jeho prvú identitu;
7. Amor zapudí Psyché a zmizne;
8. Psyché Amora hľadá a Venuša jej stanovuje tri náročné skúšky: v prvej skúške preberá kopy strukovín a pomáhajú jej mravce; v druhej skúške zbiera vlnu zlatých oviec a pomáha jej zelená šachorina, v tretej skúške putuje Psyché do záhrobia s tajomnou skrinkou, v skúške však neuspeje a zaspáva večným spánkom (metaforicky umiera);
9. Amor zobúdzá Psyché;
10. Psyché a Amor majú svadbu.

Podľa ATU katalógu zaraďujeme príbeh s touto sujetovou osnovou pod rozprávkový typ s číslom 425 Hľadanie strateného manžela (The search for the lost husband), ktorý je súčasťou veľkého okruhu príbehov o nadprirodzenom ženíchovi alebo neveste. Pre tento invariant príbehov je typické, že druh/manžel je zakliaty do zvieracej alebo inej nadprirodzenej podoby a jeho pravá identita je jeho družke/manželke istý čas neznáma. V rámci kultúrnej aj žánrovej rôznorodosti a materiálovej bohatosti príbehového typu 425 rozoznávame niekoľko samostatných podtypov, ktoré sa od seba v istých detailoch sujetovej osnovy líšia. Apuleiov príbeh Amor a Psyché tak zaraďujeme konkrétne pod redakciu, resp. podtyp 425B Syn čarodejnice/Zakliaty manžel: úlohy čarodejnice (Son of the Witch/The Disenchanted Husband: the Witch's Tasks). Spoločné znaky príbehov spadajúcich pod túto redakciu sú:

- Mladá žena si má vziať za muža nadprirodzenú bytosť;
- Muž je synom čarodejnice (bohyne) alebo sa počas dňa premieňa na zviera;
- Muž žiada od ženy určitý druh sľubu (nesmie sa na neho pozrieť, vyzradiť jeho pravú identitu atp.);
- Mladá žena poruší sľub, ktorý dala svojmu ženíchovi;
- Muž preto odchádza (opúšťa ju) a ona sa ho vydá hľadať;
- Mladá žena prichádza do domu synovej matky – čarodejnice, ktorá jej zadáva zdanlivo nespĺniteľné úlohy;
- Mladá žena úspešne zvládne skúšky (niekedy s pomocou svojho nadprirodzeného muža);
- Mladá žena a muž majú svadbu, alebo pomocou kúzla spoločne odlietajú domov.

Pod rovnakú redakciu 425B zaradujeme popri príbehu o Amorovi a Psyché mnoho ďalších rozprávok, ktoré sa rozšírili (nielen) po celej Európe. Pre naše potreby komparačného výskumu sme zvolili dve slovanské rozprávky, ktoré sú nám z kultúrno-jazykového hľadiska najbližšie: slovenskú ľudovú rozprávku *Hadogašpar*, ktorá sa objavuje v zbierke Pavla Dobšinského a ruskú ľudovú rozprávku *Finist, jasný sokol*, ktorú pôvodne nachádzame v zbierke Alexandra Nikolajeviča Afanasjeva.

Slovenská rozprávka sa zameriava na zvieracieho ženicha – Hadogašpara, ktorý sa počas dňa mení na hada a počas noci je so svojou milou v ľudskej podobe. Keď jeho manželka prezradí toto tajomstvo svokre, Hadogašpar ju opúšťa a odchádza do čarovného sveta. Hrdinka ho však po dlhých útrapách (napr. musí zodrať železné čižmy) a s pomocou troch nadprirodzených bytostí (slniečkovej, mesiačikovej a vetríkovej materi) nájde v jaskyni zlej ježibaby. Po tom, čo ho trikrát odprosí, sa zakliaty manžel prebúda a spoločne odchádzajú domov. Príbeh je súčasťou Prvého zväzku diela *Prostonárodné slovenské povesti*, ktoré je základným a dodnes reprezentatívnym dielom slovenskej folkloristiky. Autorstvo tohto zväzku sa pripisuje Pavlovi Dobšinskému.

Rozprávka Hadogašpar zdieľa s príbehom Amor a Psyché niekoľko spoločných znakov. V oboch dielach vystupuje ženich, ktorého skutočná identita je počas dňa skrytá a svoju pravú podobu odhaľuje len v noci. Obaja po hrdinkinej zrade odchádzajú a znovu sa objavujú až na konci diela. Hadogašparka aj Psyché sú mladé ženy, ktoré dávajú manželovi istú formu sľubu ale neskôr ho porušujú. Obe dlhý čas a v druhom stave hľadajú svojho manžela, s ktorým sa po ťažkej ceste znovu stretávajú a šťastne spolu prežijú zvyšok života.

Dva príbehy sa však v istých bodoch odlišujú. Hadogašpar sa svojej žene ukazuje aj fyzicky a svoju skutočnú identitu tají len pred ostatnými ľuďmi. Jeho manželka je tiež verejne známa, neskrýva ju. Naopak, Amor ostáva v tme, nepremieňa sa na zviera ako Hadogašpar a Psyché jeho fyzickú podobu vôbec nepozná. Venuša, Amorova matka, sa o Psyché dozvedá len sprostredkovaně, nie je jej priamo predstavená. Aj keď je hlavný dôvod odchodu ženichov rovnaký (zrada zo strany ich manželiek), Amor je pred svojim odchodom fyzicky poranený horúcim olejom, zatiaľ čo hadí ženich uteká nezranený. Poslednou odlišnosťou, ktorá sa týka postavy manžela, je fakt, že Hadogašpar svojej žene v závere príbehu priamo nepomáha, ani ju nezachraňuje, zatiaľ čo Amor prebúda Psyché z večného spánku. V konaní ženských postáv nachádzame oveľa viac odlišností. Dievčiny mali odlišnú motiváciu na vyzradenie manželovho tajomstva. Psyché sa cíti osamelo, a tak (navedená zákernými sestrami) porušuje svoj sľub a pomocou olejovej lampy odhaľuje fyzickú podobu svojho manžela. Priamo tak zapríčiňuje jeho odchod. Hadogašparku trápi to, že ju ľudia ohovárajú a odsudzujú, preto sa s ťažkým

tajomstvom zveruje svojej svokre. Tá potom spáli hadiu kožu, čím spôsobuje odchod ženícha. Väčšie odlišnosti nachádzame aj v priebehu samotného hľadania. Psyché dostáva tri ťažké úlohy, ktoré jej zadala ženíchova matka. S ich plnením jej pomáhajú personifikované postavy (mravce, šachorina a veža) a až po ich splnení sa znovu stretáva s Amorom. V príbehu o Hadogašparovi nenachádzame žiadne plnenie úloh ale motív troch „materií“, ktoré hrdinku obdarujú tromi čarovnými predmetmi. Tie jej poslúžia ako výkupné pre ježibabu, ktorá väzní jej milého. Výmenou za drahé predmety jej ježibaba dovolí priblížiť sa k ženíchovi. V tejto rozprávke sa objavuje motív kráčania v železných čižmách, ktorý v príbehu o Amorovi a Psyché nenachádzame. V závere oboch príbehov sa jedna z hlavných postáv prebúda z večného spánku, avšak v Apuleiovom sujete je to Psyché, ktorú prebúda Amor, v rozprávke o Hadogašparovi je motív inverzný a žena prebúda svojho manžela.

Ďalším príbehom, ktorý zaraďujeme pod redakciu 425B, je ruská rozprávka *Finist, jasný sokol*. V tomto príbehu je zvieracím ženíchom Finist, ktorý sa mení na jasného sokola. Kvôli dievčininej neopatrnosti sa zákerné sestry dozvedajú a Finistovi a zo závidi, že ich sestra má milého, nabodajú do okna nože. Keď sokol priletí, zraní sa a odchádza. Dievčina sa ho vyberie hľadať a po prekonaní náročnej cesty sa s ním stretáva a majú veľkú svadbu.

Keďže rozprávku o Finistovi zaraďujeme podľa ATU katalógu pod rovnakú redakciu ako Amor a Psyché, majú niekoľko spoločných znakov. Prvým je motív ženícha s tajnou identitou. Finist sa premieňa na sokola a jeho skutočná podoba je obyčajným ľudom skrytá, tak ako je Amorova podoba zatajená pred Psyché. Opakuje sa aj motív ženej zrady, ktorá je príčinou ženíchovho odchodu. Krásna dievčina Finista zrádza svojou neopatrnosťou: zabudla si vybrať drahú sponu z vlasov, preto sa o ňom zlé sestry dozvedeli o ublížili mu. Podobne Psyché sa necháva svojimi zlými sestrami ovplyvniť a porušuje sľub, ktorý dala Amorovi. Obaja ženísi sú zranení (Amor horúcim olejom a Finist nožmi a bodcami umiestnenými na okne) a odchádzajú na neznáme miesto. Takisto obaja ostávajú pasívni až do konca príbehu.

Úvody troch interpretovaných príbehov sa značne odlišujú. Zatiaľ čo Psyché je na základe veštby sľúbená neznámemu ženíchovi, dievčina sa s Finistom, jasným sokolom, pozná už pred svadbou. Rozprávka sa tiež začína motívom troch darov, ktoré otec prináša dcéram z trhu (tento motív je typickejší pre redakciu 425C Kráska a zviera, ktorý patrí do rovnakého príbehového okruhu). V Apuleiovom príbehu o Psyché sa takýto úvod neobjavuje. Tak ako v rozprávke *Hadogašpar*, aj v ruskej rozprávke sa dievča vydáva na cestu v železných topánkach, ktoré musí zodrať, kým sa dostane k manželovi. V ruskej rozprávke je však táto symbolika ťažkej cesty umocnená: „*Nenajdeš Finista, jasného sokola, nikdy se nevrátí má láska vroucí. Leda když tři páry železných bot prošlapeš, tři kyje z litiny polámeš, když sníš tři chleby z kamene.*”

(I. Karnauchovová, 1984, s. 183) Tak, ako motív troch darov v úvode, ani motív železných topánok v mýte Amor a Psyché nenachádzame. Psyché ale musí splniť tri úlohy zadané Venušou, ktoré dievčina v rozprávke o Finistovi neplní. Podobne, ako v Hadogašparovi, aj v ruskej rozprávke dostáva dievča po ceste dary, ktoré jej pomôžu prebudiť svojho manžela z večného spánku.

Záverov príbehov sa potom líšia v zásadnom bode: v mýte je Psyché prebudená z večného spánku Amorom, zatiaľ čo Finista, rovnako ako Hadogašpara, prebúdzajú ich manželka. Motív vyslobodenia sa tak objavuje v prevrátenej podobe.

Uvedené komparácie dokazujú, že mýtus Amor a Psyché vykazuje niekoľko zásadných podobností s porovnávanými ľudovými rozprávkami. Zhodujú sa ako v priebehu deja, tak aj vo využití motívov. Všetky tri príbehy vykazujú sujetovú osnovu, na základe ktorej ich vieme zaradiť pod redakciu ATU 425B.

ZÁVER

V práci som sa zamerala na autorskú verziu gréckeho mýtu Amor a Psyché, ktorú v 2. sto. n. l. autorsky spracoval rímsky spisovateľ Apuleius. Po preskúmaní redakcie ATU 425B som zistila, že sujetová osnova Amora a Psyché sa v značnom rozsahu zhoduje so všeobecnou osnovou príbehov patriacich pod túto redakciu. Následne na to sme využili komparačnú analýzu a interpretáciu sujetu Amor a Psyché s ďalšími dvoma príbuznými naratívmi – slovenská rozprávka *Hadogašpar*, ruská rozprávka *Finist, jasný sokol*, aby sme odhalili morfológiu zvoleného východiskového príbehu, vrátane jeho invariantných a variabilných dejových prvkov a motívov.

Dôkladné porovnanie ľudovej rozprávky *Hadogašpar* a mýtu Amor a Psyché ukázalo, že mýtus zdieľa s rozprávkou niekoľko kľúčových prvkov. Ide napr. o motív ženícha s utajovanou identitou, vyzradenie tajomstva, odchod do neznámej čarovnej krajiny za porušenie sľubu, útrpné a nebezpečné putovanie, hľadanie strateného muža, šťastný a spoločný návrat domov. Príbehy sa však v istých bodoch odlišujú, ale vo všeobecnosti ide o dejové rozdiely, ako je napríklad samotný priebeh putovania oboch dievčat (*Hadogašparky* a *Psyché*) alebo odlišné dejové prvky prítomné pri vyzradení tajomstva (zlé sestry, spálenie čarovnej zvieracej kože, pomocou ktorej muž mení identitu, prítomnosť matky/svokry v príbehu atď.).

Apuleiov mýtus vykazuje podobnosť aj s ruskou rozprávkou *Finist, jasný sokol*. Tak, ako v príbehu o Amorovi a Psyché, aj v tejto rozprávke sa stretávame so ženíchom s tajnou identitou, ktorá je v priebehu deja vyzradená jeho družkou. Hrdinka sa potom musí vydať na náročnú cestu, svojho manžela po jeho náhlom odchode hľadať a prosiť ho o odpustenie. Okrem odlišností v úvode a motívu kráčania v železných čizmách, ktorý v príbehu Amor a Psyché nenachádzame, je sujetová osnova oboch príbehov takmer identická.

Na základe zistených skutočností je zjavné, že grécko-rímsky príbeh Amor a Psyché bol silnou inšpiráciou pre mnoho ľudových rozprávok, s ktorými zdieľa niekoľko kľúčových prvkov a motívov.

CITOVANÁ LITERATÚRA

APULEIUS, L. *Premeny čiže Zlatý somár*. [online] [cit. 6. 12. 2021]. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962. 77 – 112 p.

BUNČÁKOVÁ, V.: *Doslov: Apuleius a jeho román*. [online] [cit. 5. 12. 2021]. 1962. In: APULEIUS, L. *Premeny čiže Zlatý somár*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962. 235 – 245 p.

KARNAUCHOVOVOVÁ, I.: *Krása nesmírná: Ruské lidové pohádky*. Praha: Lidové nakladatelství, 1984. 183 p.

BETTELHEIM, B.: *Za tajemstvím pohádek*. [online] [cit. 7.12.2021]. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2000. 286 – 289 p.

POUŽITÁ LITERATÚRA

APULEIUS, L. *Premeny čiže zlatý somár*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962. 77 – 112 p.

BUNČÁKOVÁ, V. *Doslov: Apuleius a jeho román*. 1962. In: APULEIUS, L. *Premeny čiže zlatý somár*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1962. 235-245 p.

BETTELHEIM, B. *Za tajemstvím pohádek*. [online] Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2000. 286 – 289 p. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1170750/mod_resource/content/1/Bettelheim%2C-B.---Za-tajemstv%C3%ADm-poh%C3%A1dek.pdf

WALSH, P. G. *Introduction: The Golden Ass*. [online] 1994. In: APULEIUS. *The Golden Ass*. [online] New York: Oxford University Press Inc, 1994. 11 – 15 p. Dostupné z: https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=y5n9DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=golden+ass&ots=rMy1NIB5qw&sig=6TBzvtvR0VO8ld2YDMIolw56UOA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

EDWARDS, M. J. *The tale of Cupid and Psyche*. [online] Zverejnené 1994. Dostupné z: <http://www.uni-koeln.de/phil-fak/ifa/zpe/downloads/1992/094pdf/094077.pdf>

DOBŠINSKÝ, P. *Prostonárodné slovenské povesti Zväzok I*. [online] Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. 1958. Dostupné z: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/585/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Prvy-zvazok/8

KARNAUCHOVOVOVÁ, I. *Kráša nesmírná: Ruské lidové pohádky*. Praha: Lidové nakladatelství. 1984. 179 – 190 p.

UTHER, H-J. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Part I. Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales and Realistic Tales, with an Introduction*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. 2011.

Študentská vedecká odborná činnosť (ŠVOČ)

ŠVOČ ponúka študentom vysokých škôl možnosť vypracovať odborné práce na témy súvisiace s oblasťou štúdia. Práca bola zaradená medzi víťazné a najlepšie práce v jednotlivých sekciách súťaže Študentská vedecká odborná a umelecká činnosť (ŠVOUČ) za rok 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Všetky ocenené a publikované práce v časopise Prohuman za rok 2022 nájdete tu: <https://www.prohuman.sk/category/typ-prispevku/the-best-of-svoc-2022>

Kontaktné informácie

UNIVERZITA
KONŠTANTÍNA
FILOZOFA **FILOZOFICKÁ**
V NITRE **FAKULTA**

Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67, 949 01 Nitra
<https://www.ff.ukf.sk>

